

10 דקות של עיון - מועדי אייר

פרק ח: מעמד ההלכתי של כיבושי צה"ל - חלק

שני

הרב ישי אנגלמן

אנחנו ממשיכים בדיון שהתחלנו בפרק הקודם, האם כיבושי צה"ל גורמים להחלת קדושה בשטחים שנכבשו, בנוגע למצוות התלויות בארץ. ראינו שהדיון בנושא קשור לאופיה של קדושת ארץ ישראל: האם הקדושה חלה על ידי פעולה הלכתית-דתית, או שהקדושה חלה מאליה, מעצם העובדה שעם ישראל יושב בארץ כריבון. בעניין הזה, דברי הרמב"ם בריש הלכות תרומות, מחזקים מאוד את הכיוון לפיו אין צורך ב'פעולת הקדשה', אלא הקדושה חלה ממילא, עם הכיבוש. כך היא לשון הרמב"ם בהלכה השנייה בהלכות תרומות, בה הרמב"ם מגדיר מה היא ארץ ישראל:

ארץ ישראל האמורה בכל מקום היא בארצות שכיבשן מלך ישראל או נביא מדעת רוב ישראל וזה הנקרא כיבוש רבים

מדברי הרמב"ם לא נראה שיש צורך בפעולת הקדשה, אלא כל מקום שנכבש 'מדעת רוב ישראל', קדוש לעניין מצוות התלויות בארץ. מדברי הרמב"ם נראה שקדושת ארץ ישראל נובעת מהעובדה שעם ישראל חי בארץ, זה בעצם מה שהופך אותה להיות 'ארץ ישראל', הארץ של עם ישראל. הרב ישראל בספרו ארץ חמדה (שער ג), מסביר שלפי הרמב"ם הכיבוש של ארץ ישראל הוא לא תנאי צדדי להחלת קדושת הארץ, אלא הוא עצמו זה שגורם להחלת הקדושה, הנובעת מהמציאות שהארץ נמצאת תחת ידינו. ומעניין באמת שלא מצינו בתורה שארצנו נקראת 'ארץ ישראל' עד שעם ישראל החל להתגורר בה, קודם לכן היא קרויה בכל מקום בתורה 'ארץ כנען'. הדברים הללו קשורים לתפיסה רחבה יותר, שכבר הזכרנו אותה פעמיים במסגרת הסדרה הזו, הקשר שיש לפי הרמב"ם בין הגדרת הקהל לבין ההימצאות בארץ ישראל: אצל הרמב"ם נראה שהחיים בארץ, בקרקע שהתחלקה לכל משפחות ישראל שיצאו ממצרים, היא זו שהופכת את היחידים לקהל, ומצד שני, הימצאות העם בארץ היא זו שמגדירה אותה כ'ארץ ישראל', וקובעת את הקדושה ההלכתית שלה לגבי מצוות התלויות בארץ.

אמנם, היו שהעירו שמדברי הרמב"ם שציטטנו עולה שהכיבוש שמועיל להחיל את קדושת הארץ צריך להיות דווקא על ידי מלך ישראל או נביא, דבר שלא קיים בזמנינו. אבל, אפשר לדחות את הדיוק הזה בכמה אופנים. ר' משה מטיראני בספרו 'קרית ספר' על הרמב"ם כתב שהצורך במלך או נביא הוא דווקא בכיבוש ראשון, אבל לאחר שכבר קודשה הארץ פעם אחת, אין צורך בכל התנאים הללו, שהרי בימי עזרא לא היה מלך והארץ לא קודשה על פי נביא, וגם רוב ישראל לא היו בארץ, ובכל זאת, הייתה קדושה שנייה. מכאן למד הציץ אליעזר, בתשובה

כל הזכויות שמורות

גדולה שלו בנושא שנעסוק בחלקים שונים שלה בהמשך הפרק (חלק י סימן א), שבימינו הכיבוש מספיק לדעת הרמב"ם, ואין צורך בנביא או מלך, וגם לא ברוב ישראל. מעבר לכך, מוסיף הציץ אליעזר, ידועה תשובת הרב קוק (משפט כהן קמד) ממנה אפשר להסיק שלממשלת ישראל בימינו יש 'דין מלך', לעניינים מסוימים. הרב קוק כתב ש"בזמן שאין מלך, כיון שמשפטי המלוכה הם ג"כ מה שנוגע למצב הכללי של האומה, חוזרים אלה הזכיות של המשפטים ליד האומה בכללה". על פי זה כותב הציץ אליעזר ש"גם בימינו הנשיא והממשלה והכנסת שנבחרו מדעת רוב ישראל היושבים על אדמתם... במקום מלך הם עומדים בכל הנוגע למצב הכללי של האומה... ובפרט בנוגע לצבא".

האמת היא שאין צורך בכך. במהדורת הרמב"ם המדויק שהוציא לאור ראש ישיבתנו, הרב יצחק שילת, הגרסה ברמב"ם בהלכות תרומות היא: "ארץ ישראל האמורה בכל מקום היא בארצות שכיבשן מלך ישראל, או שופט או נביא". מפורש אם כן שאין צורך במלך במובן ההלכתי המלא, אלא גם שופט המנהיג את העם, כיבושו נחשב כיבוש רבים לעניין קדושת הארץ. הרב שילת מפנה בהערותיו שם לדברי הרמב"ן בהוספות שלו לספר המצוות (סוף הספר, ד"ה ויש לי ענין) ממנו עולה גם כן השוואה בין המלך או השופט "ומי שהם ברשותו להוציאם לצבא" לגבי עניינים הקשורים למלחמת הציבור.

במאמר שפרסם הרב זוין בתחומין (כרך י) עולים פקפוקים נוספים ביחס לאפשרות שכיבושי צה"ל גורמים להחלת קדושה. הרב זוין טען שיתכן שהקדושה בזמן עזרא נבעה מכך שהיה קידוש על ידי סנהדרין ובית דין סמוכים, "ואם הם קידשו", שואל הרב זוין, "מנין לנו שאנו יכולים לקדש"? כמובן שהשאלה בנויה על ההנחה שקדושת ארץ ישראל בנויה על פעולה הלכתית של קידוש, וממילא יש היגיון שתהיה סמכות רוחנית-דתית שהיא זו שתחיל את הקדושה. אבל לפי הדברים שעולים מהרמב"ם, הקדושה נובעת מהעובדה המציאותית שלעם ישראל יש ריבונות ושליטה על הארץ, וממילא מסתבר שהקדושה חלה מאליה גם בלי סנהדרין או דיינים סמוכים, שבאמת אין להם זכר בתנאים להחלת קדושת הארץ ברמב"ם בהלכות תרומות.

נכון אמנם שבמקום אחר, בהלכות מלכים, הרמב"ם כן מזכיר את הסנהדרין בקשר לקדושת ארץ ישראל. הרמב"ם כותב בלשון 'יראה לי', (מלכים ה, ח) שהאיסור לרדת למצרים לא קיים "אם כבש ארץ מצרים מלך ישראל על פי בית דין", זאת אומרת, במצב כזה מצרים מפסיקה להיות 'ארץ מצרים' שנאסר לגור בה, כיוון שהיא הופכת לחלק מארץ ישראל, ומכאן אפשר לחשוב בטעות שדווקא כאשר מלך כובש על פי בית דין, נחשבת הארץ לארץ ישראל. אבל ההסבר הפשוט של ההלכה הזו ברמב"ם כבר נאמר על ידי הרב קוק, בתשובה אחרת בשו"ת משפט כהן (סימן קמה): הרב קוק מסביר שדווקא כאשר כובשים את מצרים, שהיא מחוץ לגבולות ארץ ישראל המובטחת, יש צורך בסנהדרין, שהרי ההלכה היא (מלכים ה, ב) שלמלך אסור לצאת למלחמת הרשות בלי בית דין של שבעים ואחד, אך במלחמת מצווה אין צורך בבית דין, והוא הדין בכיבוש ארץ ישראל עצמה.

לאור הדברים הללו, מסתבר שלפחות לדעת הרמב"ם, כיבושי צה"ל בדורות האחרונים כן גורמים להחלת הקדושה לגבי מצוות התלויות בארץ, לפחות ביחס לשטח של עולי מצרים, כך ששטחים שלא היו כלולים בקדושה

שנייה של עזרא, חזרו לקדושתם הראשונה מכח כיבושי צה"ל. כך היא גם מסקנת הרב אריה שטרן, רבה של ירושלים, במאמר שפרסם בכתב העת 'אמונת עיתך' (גליון 50), וזוהי גם מסקנת הרב מלמד [בספר פניני הלכה](#)¹.

ומה לגבי השאלה השנייה? האם לכיבושי צה"ל יש השפעה על המעמד ההלכתי של שטחים שנמצאים מחוץ לגבולות עולי מצרים? ראינו בפרק הקודם שלדעת המקדש דוד, בשטחים שמחוץ לגבולות עולי מצרים יש צורך בפעולה הלכתית של הקדשה, ובאופן פשוט, כאן גם לדעת הרמב"ם יש צורך בסנהדרין של שבעים ואחד, כפי שראינו בדברי הרמב"ם ביחס לכיבוש ארץ מצרים. אמנם, הציץ אליעזר מעלה אפשרות שכיוון שכל הכיבושים של צה"ל היו חלק ממלחמת מצווה, מלחמת עזרת ישראל מיד צר, אזי אין בהם צורך בסנהדרין של שבעים ואחד, שכן דווקא ליציאה למלחמת הרשות יש צורך בסנהדרין, אך מלחמת הגנה מוגדרת לדעת הרמב"ם, כפי שלמדנו בתחילת הסדרה, כמלחמת מצווה. דברי הציץ אליעזר לא פשוטים, כיוון שלדעת הרמב"ם בתחילת הלכות תרומות (א, ג), האפשרות להרחיב את גבולות ארץ ישראל ולקדש גם חלקים שלא כלולים בגבולות עולי מצרים מותנית גם בכך שיכבשו קודם כל את כל ארץ ישראל. אי אפשר להרחיב את גבולות הארץ ולהוסיף עליה, לפני שהארץ עצמה נמצאת תחת ידינו, ולשיטת הרמב"ם זו הסיבה לפיה סוריא, שנכבשה על ידי דוד המלך, לא התקדשה מדאורייתא בקדושת ארץ ישראל. כיוון שבימינו לא כל ארץ ישראל נמצאת בפועל תחת ריבונות יהודית, נקטו פוסקים רבים שהדבר מונע מהאפשרות להרחיב מבחינה הלכתית את גבולות ארץ ישראל (ראו לדוגמה בתשובת הרב שלמה גורן שפורסמה בגליון 50 בכתב העת 'אמונת עיתך', וכן בארץ חמדה שער ג סימן יג).

חשוב לציין, לסיום, שגם אם ננקוט שיש קדושה באזורים הכלולים בגבולות עולי מצרים ושנכבשו על ידי צה"ל, אין זה אומר שכל המצוות התלויות בארץ נהוגות שם מדאורייתא. כבר הזכרנו שביחס לתרומות ומעשרות יש לדעת הרמב"ם תנאי חדש, שמפורש בגמרא רק לגבי מצוות חלה, והוא שתהיה 'ביאת כולכם', ולכן לדעת רוב הפוסקים, כל עוד רוב עם ישראל לא נמצא בארץ אין חייבים במצוות אלו מדאורייתא. לגבי שמיטה שיטת הרמב"ם היא שחייב שמיטה מן התורה מותנה בקיום היובל, ודין היובל קיים להלכה רק כאשר עם ישראל יושב בארץ לשבטיו, "יושבין כתקנן" כל שבט במקומו, ולכן גם מצוות שמיטה לא נוהגת מן התורה בזמן הזה (רמב"ם שמיטה ויובל, י, ח-ט). אמנם, לגבי תרומות ומעשרות חידש הציץ אליעזר באותה התשובה שהזכרנו לעיל חידוש גדול: לדבריו, הדין של 'ביאת כולכם' לא מחייב שרוב מספרי של עם ישראל יהיה בארץ, אלא שתהיה כמות משמעותית שמייצגת את עם ישראל באופן כללי, ולשיטתו, אותה הוא מוכיח ממספר מקורות, מספיק שיהיו בארץ שישים ריבוא, שש מאות אלף יהודים, כדי שנתחייב במצוות אלו מן התורה. יוצא אם כן שהלכה למעשה, לשיטת הציץ אליעזר, החיוב בתרומות ומעשרות בכל המקומות שנמצאים תחת ריבונות מלאה של מדינת ישראל הוא מדאורייתא, גם בגבולות עולי בבל וגם בגבולות עולי מצרים.

¹ <https://ph.yhb.org.il/17-12-17/>
כל הזכויות שמורות